

que en cat. 'sofrir', 'fer feina' (mj S. XIV i sobretot c. 1400); oc. ant. *trebalhar* és principalment 'turmentar, afligir', però també hi apareix *se trebalhar* 'ocupar-se' i *trebalhador de terra* per a 'cultivador': el fr. *travailler* va significar 'turmentar, afligir, sofrir' des del S. XIII fins al XVI, i només des del XVII *travailleur* va substituir *ouvriere*.

En it. és on persistí més tenaçment l'ús originari, romanent més fidel al sentit etimològic, i mantenint *lavorare* per a l'altre. Però el mot, encara que evolucionat en *travagliare*, és també allà perfectament viu i autòcton, i es troba ja en Dante i en molts escriptors del S. XIV. Sobretot, però, amb el sentit de 'sofrir, passar penes'; i avui es diu sobretot dels dolors del part. Però l'acc. 'fer feina' no hi ha estat estranya, per bé que amb tendència a dir-ho de les tasques penoses o molt fatigoses. Això ja en el S. XIV. No hi ha absolutament cap raó per creure que el mot ni cap de les seves acs. hagi passat d'una llengua romànica a una altra. És evident que pertot ve ja del llatí vulgar.

L'etimologia és ben coneguda, i cap lingüista seriós no n'ha dubtat, des de l'article de Paul Meyer en *Rom.* XVII, 1888, 421-4; alguns, només, han suposat que els substantiu *treball* vingui directament de TRIPALIUM.

Però això s'ha dit a la lleugera: car, pel significat, és clar que només el verb és primari en romànic. El tipus romànic *TRIPALIARE va significar primitivament 'torturar'; i és derivat d'un substantiu TRIPALIUM, documentat, des del S. VI, en el text dels Concilis d'Auxerre i de Macon (amb la grafia *trepalium*, Du C.). Segons una glossa llatina (transmesa en un ms. de Metz del S. XI): «*trepalio* vel puteal, est locus in quo rei verberantur», *CGL* v, 624.36. Així mateix en altres textos tardans.

Es tracta evidentment de l'aparell abans dit 'cep', on els reus patien turment. Devia estar fet amb tres pals en creu. Hi ha evident relació amb l'adjectiu clàssic TRIPALIS 'que consta de tres pals'. Hi hagué una formació paral·lela en grec tardà: *τριπάσσαλον* (derivat de *πάσσαλος* 'estaca'), nom d'un instrument de tortura, en un text de data poc segura (s'ha dit sense prova suficient que no és posterior al S. IV, en tot cas bastant antic), H. i R. Kahane (*Language* xxxix, 542). Però no crec que hi vagi haver calc d'una llengua a l'altra. Una important aportació, posterior, a l'estudi del mot romànic és la de K. Baldinger (*Festschrift Wartburg*, 1958, 59-93); dedicada especialment al gc. ant. *trebalh* 'turment' i 'treball, feina'; i amb útils contribucions sobre l'occità en general, i també al català i al castellà.

DERIV.: *Treball*: com he explicat, i queda demostrat, no ve directament del ll. tardà TRIPALIUM, sinó com a derivat postverbal de *treballar*.

La seva evolució semàntica és paral·lela a la del verb; i és també derivat comú a totes les llengües romàniques d'Occident. Antigament té el sentit de 'pena, sofriment', després 'esforç penós', en fi 'obra' i 'feina que es fa'; si bé el substantiu encara serva, fins avui, en la nostra llengua, el sentit passiu de 'sofriment'

(«els *treballs* que passava el pobre vell») o bé el d'accés més o menys dolorós d'una malaltia, d'una basca etc. («li va venir un *treball*, quan se li emportaven el noi»). «Nostre Sr. grans penas e grans *trebals* e grans dolors soferí per nós», *Hom.*, 5v17; «pregé a N. G. de P., que los òmens m'avien tolt --- que-m leïssàs morir no m'ere bel ni bo, que él a qual gisa podie que-m trasqués de aquel *trebal*, e él parlà ab éls ---», Conca de Tremp a. 1242 (PPujol, *DocVgUrg.*, 8.26); «sostinent hom *trebay*<!>s, perills ---»; i un altre ex., supra, amb els de *treballar*, Llull (*Doctr. Pu.*, 146.16).

'Pena': «aytal hom con vós sóts, no-s déu dar *trabal* dadins son cor, ne --- paor, mas seguret e ardiment» (orig.: «ne doit pas concevoir poor en son cuer»), Reixac (*Q.*, 14.1). 'Mareig de navegació': «Tirant --- se pensaren que per lo *treball* de la mar stava destrempat», JoMartorell (*Ag.* II, 16). 'Patiment': «L'amor qui tost és donada / sens *treball*, és menyspreada», Regles d'Amor d'Andreu el Capellà, S. XIV (p. 87, cita extensa a ROVELL); «Nós, que la volíem partir, e hi havíem meses partidors, perquè a Nós seria gran *trabayl* ---», Jaume I (*Cròn.*, *Ag.*, 321). 'Conflicte greu': «Per donar conseyl al *trebay* que'l Temple avia ab Berenguer de Entenza» a. 1295 (CaCandi, *Misc. Hist. Cat.* I, 242); «Lo món és en *treball* e en desordenació», Llull (*Merav.*, fº 12v).

De tota manera aviat va predominar la mera noció d'esforç intens', ja no penós o almenys no greument: «Trenuytava e *treballava* nit e jorn, per lo qual *treball* consomia e corrompia sa persona», Llull (*Merav.*, *Ag.* I, 160); «los oficials --- quant a exacció de béns e de penes: hagués-n'hi! Car d'açò és lur registre, en açò és lur estudi, per açò és lur cura e lur *treball*», Eiximenis (*Do. Comp.*, *NCl.*, 79). En fi s'arriba ja al sentit d'obra, feina que es fa o s'ha fet': «--- sous --- dos, a les dites tres persones eletes, per lur *trebayll*» a. 1365 (ABofarull, *Ant. Mar. Cat.*, 82). «*Treball*: labor, opus», Busa-N.

En fi cridem l'atenció sobre el fet que és un greu crim de lesa catalanitat, usar-lo (en frases, p. ex., com «avui tenim molt *treball*: no ens distraguem»), en lloc de *feina*. És trist que hi hagi, dins el nostre món lingüístic, qui s'encanti de les insuficiències i pobreses de la llengua castellana.²

Treballa 'salsa blanca' (perquè s'ha de batre etc. vigorosament): «*Treballa*, que és dita salsa blanca per a oques: ametles pendràs e lo blanc de un poll --- e pica-u fort; e passaràs-ho tot per estamenya --- e quant sia tornat espès. fes-ne escudelles, e ---», fi segle XV, Mre. Robert, *L. de Coc*, § 164, pp. 97 i 132; cf. la frase citada supra de SJuan de Gistau.

Treballada 'colla de gent que treballa al camp ---', *DAg.*; MrnVayreda, veg. la cita de *Sang Nova* (III, § 1, 171) al vol. III, 1044b11.3 +*Treballadis* adj. 'conreat' (o 'conreable?'): «és una finca *treballa*isa però ara s'ha quedat erm tot», val. (Llocnou de St. Jeroni, 1962). *Treballador* [DT.O. 1647] no sols adj., sinó també subst., mot que els castellans miren de reüll, i que nosaltres trobem noble i més bonic que *obrer*. «Ès lo